

**DWORKİN'İN HUKUK KURAMININ GADAMERCİ KÖKENLERİ
BİR ANAYASA MAHKEMESİ KARARININ HERMENÖTİK ELEŞTİRİSİ**
THE GADAMERIAN ORIGINS OF DWORKIN'S LEGAL THEORY
A HERMENEUTIC CRITIQUE OF THE SUPREME COURT DECISION

Rabia SAĞLAM* & Rıdvan TÜRK**

Makale BilgiGönderi: 16/04/2025
Kabul : 17/06/2025**Anahtar Kelimeler***Dworkin,
Gadamer,
Felsefi Hermenötik,
Hermenötik Hukuki
Yorum,
Toplumsal Cinsiyet
Eşitliği.***Article Info**Received: 16/04/2025
Accepted: 17/06/2025**Keywords***Dworkin,
Gadamer,
Philosophical
Hermeneutics,
Hermeneutic Legal
Interpretation,
Gender Equality.***Özet**

10.21492/inuhfd.1677706 doi

Makale, Ronald Dworkin'in hukuk kuramını Hans Georg Gadamer'in 'felsefi hermenötik' odağında inceliyor. Hermenötik kökenler Dworkin'in kuramının doğru bir şekilde anlaşılması için önemlidir. Bu çerçevede makalenin amacı, Gadamer'in felsefi hermenötiklerinin Dworkin'in hukuk kuramına ve yorum pratiğine etkisini incelemek ve söz konusu teorik tartışmanın pratik sonuçlarını örnek bir mahkeme kararı ışığında irdelemektir. Gadamer hermenötikğine göre anlam, dilin, tarihin ve geleceğin etkisi altına ortaya çıkar. Yorumda, yorumcunun geleceğin etkisi altında gelişen tarihsel ufku ile metnin kendi ufku kaynaşır. Dolayısıyla yorum, metinde saklı anlamın keşfinin ötesinde, yorumcu ile metin arasındaki bir diyalogu içerir. Gadamer'in etkisiyle Dworkin, hukuku gelişen bir hermenötik faaliyet olarak kavrar ve hukuk kuramını topluluğun hukuk pratiğinin "kurucu" yorumu olarak yeniden yapılandırır. Hukuku hermenötik bir faaliyet olarak kurmak, yaratıcı yargıç sorunu ve hukuk-ahlak ilişkisi gibi hukukbilimin önemli çağdaş sorunlarını yeniden formüle etme, bu sorunlara hermenötik yorum çerçevesinden bakarak çözüm önerme imkânı sağlar. Çalışmada, teorik açıklamaların ardından hermenötik bileşenlerin hukuki muhakemeye nasıl yansıtılabileceğini göstermesi açısından Anayasa Mahkemesinin bir kararı irdelenmektedir. Karar incelemesinin odağı, Anayasa Mahkemesinin kararının Dworkin'in "kurucu yorum" pratiğine ve Gadamer'in "ufukları kaynaştıran" hermenötik yaklaşımına uygun olup olmadığıdır. Varılan sonuç, Anayasa Mahkemesinin çoğunluk kararının, her ne kadar hermenötik muhakemenin unsurlarını içeriyor gözükse de nihayetinde yasa koyucu otoritenin niyetini ve hukuki metnin dogmatik anlamını yineliyor olduğudur. Mahkeme, bir metin olarak hukukun tarihsel anlamını toplumun çağdaş ufku ve ihtiyaçlarıyla bütünleştirebilecek yeni bir yaklaşım geliştirmemiş; sorunu, toplumsal cinsiyet eşitliğini hedefleyen ahlaki ve siyasi ilkeler temelinde ele almamıştır.

Abstract

This article examines Ronald Dworkin's legal theory through the lens of Hans-Georg Gadamer's "philosophical hermeneutics." Hermeneutic foundations are crucial for a proper understanding of Dworkin's theory. The main aim of the article is to explore how Gadamer's philosophical hermeneutics influenced Dworkin's legal theory and interpretive practice, and to evaluate the practical outcomes of this theoretical relationship by analyzing a specific court decision. According to Gadamer, meaning emerges under the influence of language, history, and tradition. In interpretation, the historical horizon of the interpreter -shaped by tradition- merges with the horizon of the text. Therefore, interpretation goes beyond discovering a hidden meaning in the text; it involves a dialogue between the interpreter and the text. Influenced by Gadamer, Dworkin presents law as an evolving hermeneutic activity and reconstructs legal theory as a "constructive" interpretation of a community's legal practice. Understanding law as a hermeneutic activity allows for a reformulation of major legal issues -such as the role of the creative judge and the relationship between law and morality- from a hermeneutic perspective. After laying out the theoretical background, the article analyzes the decision of the Turkish Supreme Court to show how hermeneutic elements may be reflected in legal reasoning. The focus of the analysis is whether the Court's decision aligns with Dworkin's practice of "constructive interpretation" and Gadamer's hermeneutic approach of "fusion of horizons." The conclusion is that, although the majority opinion of the Court appears to include elements of hermeneutic reasoning, it ultimately repeats the legislator's intent and the dogmatic meaning of the legal text. The Court did not offer a new approach that integrates the historical meaning of law as a text with the current needs and horizon of society, nor did it address the issue on the basis of moral and political principles aimed at achieving gender equality.

* Doç. Dr., Kocaeli Üniversitesi, Hukuk Fakültesi, Hukuk Felsefesi ve Sosyolojisi Anabilim Dalı.

** Arş. Gör., Kocaeli Üniversitesi, Hukuk Fakültesi, Hukuk Felsefesi ve Sosyolojisi Anabilim Dalı.

Atıf Şekli | Cite As: SAĞLAM, Rabia/TÜRK, Rıdvan, "Dworkin'in Hukuk Kuramının Gadameri Kökenleri Bir Anayasa Mahkemesi Kararının Hermenötik Eleştirisi", İnÜHFD, 16(1), 2025, s.194-206. **İntihal | Plagiarism:** Bu çalışma intihal programında kontrol edilmiş ve en az iki hakem incelemesinden geçmiştir. | This article has been controlled via plagiarism software and reviewed by at least two blind referees.

EXTENDED SUMMARY

The philosophical and jurisprudential debates have undergone a significant transformation in the 20th century, with the attribution of a central role to interpretation. Gadamer, aligning with Heideggerian ontology, posits that the disparity between subject and object in the process of understanding is inadequate to fully grasp the meaning. From Gadamer's hermeneutical perspective, texts possess a conditional character that enables us to perceive them within their horizontal structures, which encompass linguistic dimensions, historical patterns, and traditional heritages. It is emphasized that understanding and interpretation are inextricably linked, and subjects play an active role in understanding through the process of "fusion of horizons." From a hermeneutical perspective, the objective of interpretation is not to ascertain the writer's intention. Instead, interpretation entails the integration of the past and the future, with due consideration for the prevailing circumstances. Therefore, it is imperative for interpreters to engage with the object critically to comprehend the meaning of verbal and written texts.

Dworkin's theory of law is undeniably influenced by philosophical hermeneutical backgrounds. Gadamer's main theses on hermeneutic has a huge impact on Law's Empire, particularly with regard to the endorsement of "constructive interpretation" and the concept of a "chain novel." Philosophical hermeneutics that was transferred to the interpretation of law significantly determined Dworkin's theoretical and practical explanation of law. The integration of legal theory with practice as a hermeneutic activity presents an opportunity to reformulation of contemporary jurisprudential issues, such as the creative judge problem and the relationship between law and policy. By adopting hermeneutical approach, Dworkin aims to explore these issues from an alternative perspective and to propose new solutions. Dworkin's interpretive legal theory has played a pivotal role in the shift from interpretation's status as an epistemological mechanism to its recognition as an ontological and substantial position in jurisprudence. Prior to Dworkin's contributions, however, interpretation was regarded by legal positivism as subordinal in the context of comprehending the content of law where interpretation holds no valid position in either theory or practice. It is reduced an external and discretionary method to reveal the meaning of legal rules. Dworkin's legal interpretation theory thereby represents a significant departure from legal positivism. It regards legal rules as "interpretive claims," emphasizing their profound interconnection with external perspectives such as politics, morality, and history.

Gadamer's philosophical hermeneutics and Dworkin's constructive interpretation are related in terms of merging the theory and practice relevant to legal reasoning. The purpose of this article is to show the actual major impact of hermeneutic legal reasoning, focusing on the Turkish Supreme Court decision. The Supreme Court ruled that the provision of the law on Social Insurance and General Health Insurance, according to which "the spouse of an employer who works for free at the employer's workplace shall not be considered an insured person," is not in violation of the constitutional principle of equality. The Court established a conspicuous legal disparity as legitimate and constitutional, yet provided no reasons for its decision. Instead, it invoked the self-evident historical purpose of the legal authority to support its reasoning. The Court's justification is primarily founded on the legislator's intention, as reflected in the historical interpretation of the legal text, and is implicitly informed by the prevailing traditional family concept. According to judges, the interpretation of the rule should preserve traditional unequal gender roles within the family.

However, four judges dissented, contented that the legal regulation breaches the equality provision of the Constitution. This is due to the fact that the term "spouse" in the regulation is essentially, a gendered legal concept. Although the term "spouse" as a legal concept encompasses both men and women as "employer's spouses," it is a fact that in social reality, the vast majority of employer's spouses are actually female. The legal term "spouse" thus represents a profound gender inequality. The majority of judges' approach overlooks the unequal roles within the family that are predicated on gender. Consequently, the Court's ruling would effectively eliminate the social insurance rights of female spouses, since historically and traditionally, female spouses have been expected to provide assistance to their male spouses within the family unit.

The article posit that, while the majority of judges' decision appears to incorporate the fundamental concept of hermeneutical interpretation by emphasizing tacitly or explicitly tradition and historicity, it does not align with the requirement of hermeneutical legal reasoning, as it prioritizes the legislative intention or will. The judges decline to establish a new chapter founded on moral and political principles, which might have integrated the historical meaning of law as a text with the contemporary horizons and needs of society. Consequently, the decision is regarded as a manifestation of dogmatic repetition rather than a contribution to a constructive interpretation.

I. GİRİŞ

Hukuk felsefesi literatüründe yorum sorunu, çoğunlukla, hukuk normlarının bilgisini elde etmeye yönelik epistemolojik bir çerçevede ele alınmıştır. Fakat Dworkin’in tezleri, yorumun hukuk kuramında konumlandırıldığı bu yeri tamamen değiştirir; yorumu hukukun doğasına ilişkin ontolojik araştırmanın merkezine yerleştirir. Böylece hukuk kuramının işlevi ‘hukuk’ kavramının felsefi analizini sunma sınırını aşar; belirli bir topluluğun hukuk pratiğinin yorumlanması kuramın ayrılmaz parçası haline gelir.

Dworkin’in yorumcu hukuk kuramı daha önce farklı açılardan tartışılrsa da Gadamerci kökenlerine yeterince ışık tutulmamıştır.¹ Hermenötik kökenler, Dworkin’in kuramının doğru bir şekilde anlaşılması açısından önemlidir. Zira Dworkin’in kuramına asıl karakterini veren, bir sosyal olgu olarak hukuku, insanın anlama tecrübesinin ontolojik yapısına ışık tutan hermenötik argümanlar ve özellikle Gadamer ekseninde açıklamaya çalışmasıdır. Bu çerçevede makalenin amacı, Gadamer’in felsefi hermenötiğinin Dworkin’in yorum pratiğine etkisini incelemek ve sözkonusu tartışmanın pratik sonuçlarını örnek bir mahkeme kararı ışığında irdelemektir.

Gadamer, ‘anlama’ deneyiminin doğasını açıklarken hukuki akıl yürütmeye özel bir önem atfeder. Gadamer’e göre hukuk pratiği, “anlamanın uygulamayı içerdiği” “genel bir yorum modeli” sunar.² Fakat Gadamer, genel bir hukuk teorisi ortaya koymayı amaçlamaz.³ Dworkin’in yorum merkezli hukuk kuramının bu boşluğu doldurduğu, daha doğrusu Gadamer’in işaret ettiği hukukun hermenötik kökenlerine ilişkin hususları geniş bir çerçevede ayrıntılandığı kabul edilebilir.

Gadamer’in teori ile pratiği birleştiren hermenötiğinden ilhamla Dworkin, ortodoks analitik pozitivist yaklaşımlara, özellikle H.L.A Hart’ın *The Concept of Law* kitabındaki argümanlara meydan okur. Dworkin’e göre hukuk gibi bir sosyal pratiği anlamanın yolu, biçimsel formüllerle geçerli hukuk kurallarını tespit etmekten ziyade sözkonusu pratiği yorumlamaktır. Yorum, hukukun mahiyetinden başlayarak somut davada hangi normun uygulanacağına kadar, hukuka ilişkin teorik faaliyetin her aşamasını belirler. Dolayısıyla hukuk kuramı, yetkin bir yorum teorisine dayanmak zorundadır. Makalede, Gadamer’in felsefi hermenötiği⁴ ile Dworkin’in yorumcu hukuk kuramı⁵ arasındaki bağlantı, “yargıçlar somut bir davada hukuk normlarını nasıl yorumlar” sorusu eşliğinde irdelenmektedir. Anayasa Mahkemesi kararının analizinde, felsefi ve hukuki argümanlara, ‘Türkiye özelinde hermenötik muhakeme nasıl olma(ma)lıdır’ sorusunun bir yanıtı olarak başvurulmuştur. Başka bir deyişle, kuramsal hermenötik bağlam Anayasa Mahkemesinin somut norm denetimine ilişkin hukuki gerekçesine uyarlanmaktadır.

Makalede önce Gadamer’in felsefi hermenötiği açıklanmaktadır. Dworkin’in yorumcu hukuk kuramına temel oluşturması bakımından felsefi hermenötik, metnin anlamının açığa çıkarılmasında dilin, tarihin ve geleneğin rolü ekseninde ele alınmıştır. İkinci bölümde Dworkin’in hukuk kuramı ve pratik sonuçları incelenmektedir. Üçüncü bölümde hermenötik bir hukuk kuramının hukuki akıl yürütmeye ne anlama gelebileceği; hukuki yorumda nasıl kullanılabileceği Anayasa Mahkemesi kararı ve karşı görüşteki yargıçların argümanları ışığında analiz edilmektedir. Mahkemenin çoğunluk kararında hermenötik yorumun başat unsurları -dil, tarih, gelenek- muhakeme zincirinin temel yapı taşıymış gibi görünse de Dworkin’in “kurucu yorum” performansı ile Gadamer’in “ufukların kaynaşması” vizyonunu içermediği tespit edilmektedir.

II. GADAMER’DE ANLAM VE YORUM

A. Genel Olarak Felsefi Hermenötik

Bir disiplin olarak hermenötiği klasik ve modern gelenekler olarak ikiye ayıran sınır çizgisinin Alman filozof Friedrich Schleiermacher’le başladığı kabul edilir. Klasik hermenötikte temel endişe, metinlerdeki zor pasajları anlaşılır kılan yardımcı metodolojik araçların ortaya konmasıdır.⁶ Fakat Schleiermacher bunun

¹ Az sayıda çalışma arasında şunlar zikredilebilir: LEYH, Gregory: “Dworkin’s Hermeneutics”, Mercer Law Review, 39(3), 1988, s. 851-866; TÜRKMEN BİRLİK, Pınar: “Dil Felsefesinden Hukuk Felsefesine Açılan Bir Kapı: Gadamer’den Dworkin’e Hermeneutik Yöntem”, Temeza Felsefe Dergisi, 15, 2021, s. 98-114; O’HAGAN, Timothy: “Gadamer, Hermeneutics and the Law”, ARSP: Archiv Für Rechts- Und Sozialphilosophie/Archives for Philosophy of Law and Social Philosophy, 76(2), 1990, s. 197-202. [Türkçesi: O’HAGAN, Timothy: “Gadamer, Hermenötik ve Hukuk”, çev. Kılıç, Muharrem, Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, 3, 2001, s. 425-434].

² VINX, Lars: “Some Untidy Reflections on the Betti-Gadamer Debate”, in Betti, Emilio (ed.) Hermeneutics as a General Methodology of the Sciences of the Spirit, Routledge, 2022, s. xvi.

³ AYDIN, Melike Belkis: Hukuka Hermeneutik Yaklaşım: Hans-Georg Gadamer’in Felsefi Hermeneutikliği, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul Üniversitesi, 2019, s. 116 vd.

⁴ Gadamer kendi yaklaşımını ‘felsefi’ hermenötik olarak adlandırır. Dolayısıyla ifade, literatürde münhasıran Gadamer hermenötiği için kullanılmaktadır. ‘Felsefi’ niteliyesiyle Gadamer, hermenötiği, metinleri okumaya ve onlardan anlam çıkarmaya yönelik bir tekniğin ötesine taşır; insanın varoluşu ve anlam arayışına ilişkin genel felsefi soruşturmanın eksenine yerleştirir. Bkz. GADAMER, Hans-Georg: Hakikat ve Yöntem 1. Cilt, (çev. Yavuzcan, İsmail/Arsan, Hüsamettin), 1. Baskı, İstanbul, Paradigma Yayınları, 2008, s. XLII-XLIII.

⁵ Türkçe literatürde Dworkin’in hukuk kuramına ilişkin belli başlı çalışmalar için bkz. TÜRKBAĞ, Ahmet Ulvi: Kanıtlanamayana Kanıtlamak: Ronald Dworkin’in Hukuk Kuramı, 2. Basım, İstanbul, Derin Yayınları, 2010; METİN, Sevtap: “Ronald Dworkin’in Hukuk Teorisinde Yorum Yaklaşımı”, İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası, LXI(1-2), 2003, s. 35-83; UYGUR, Gülriz: “Hukuki Pozitivizmin Değişen Yüzü mü?”, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 52(3), 2003, s. 145-176; SAĞLAM, Rabia: “Derrida ve Dworkin Arasındaki İlişki: Yapıbozum ve Yargıç Herkül”, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 61(1), 2012, s. 275-320; AKTAŞ, Sururi: “Hukukta Yorum Çabaları”, Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, Cilt XV(3-4), 2011, s. 1-33; ŞENER, Müslüm: Dworkin’in Yorum Teorisi ve Hüküm Kurmadaki Önemi, Adalet Yayınevi, 2022.

⁶ WEST, David: Kıta Avrupası Felsefesine Giriş: Rousseau, Kant ve Hegel’den Foucault ve Derrida’ya, (çev. Cevizci, Ahmet), 5. Baskı, İstanbul, Paradigma Yayınları, 2020, s. 200.

ötesine geçerek, hermenötiğe metinleri anlamayı mümkün kılan koşulları açıklama ve anlamının, okuma edimini önceleyen verili yapısını saptama görevini verir.⁷ Daha sonra Wilhelm Dilthey, hermenötiği ‘tin’ bilimlerinin -toplumsal yapıyı konu edinen sosyal bilim disiplinlerinin- metodolojisi haline getirerek kapsamını sosyal olguların yorumunu içerecek şekilde genişletir.⁸

Gadamer bir adım daha ileri gider ve hermenötiğe insanın anlama tecrübesine içkin yapıyı soruşturma işlevini yükler. Gadamer’e göre doğa bilimlerindeki anlama tecrübesi ile beşeri bilimlerdeki anlama tecrübesi arasında ve hatta genel olarak günlük hayatın rutin eylemlerindeki basit anlama tecrübesi arasında bir fark yoktur. Her türlü anlama ediminin nihai olarak dayandığı ontolojik zemin aynıdır.⁹ Bu yaklaşım, hermenötiğin yalnızca kapsamını genişletmez, kendinden önceki hermenötik geleneğin eleştirisini de sunar. Schleiermacher sonrasında hermenötiğin özne-yazar merkezli, anlama ve yorumda nesnelliği hedefleyen bir disiplin olarak kabul edilmesi, Gadamer’in eleştirisinin odak noktasıdır.¹⁰ Disiplinin meta-teorik temellerindeki bu hata nedeniyle önceki kuramcılar, doğa bilimleriyle sosyal bilimleri ayırarak hermenötiği anlama ve yorumlamanın belirli alanlardaki görünümüne sıkıştırmıştır.

Nesnellik arayışı, esasında, özne-nesne düalizmine dayalı bir ontolojik yaklaşımın uzantısıdır. Bu varlık şemasında öznenin bireysel yargılardan bağımsız ‘nesnel’ bilgiye erişebileceği varsayılmaktadır. Gadamer, varlığı ikiye bölen bu ontolojinin bizi anlama deneyiminin doğasına dair hatalı bir sonuca götürdüğünü düşünmektedir. Çünkü ona göre anlama, bir nesnenin üstünde veya karşısında duran insanın bir faaliyeti olarak görülemez.¹¹ Aksine, özne ile nesne birbirlerinin varlık koşuludur; yaşam, öznenin ve onun kendini içinde bulduğu nesneler dünyasının ortak yaratımıdır, biri öteki olmaksızın anlam kazanamaz. Gadamer’e göre karşılıklı bağımlılıkları içinde bu unsurlar, “dil, tarihin ve geleneğin” diyalektik dünyasında ortak bir kaderi paylaşır. Dil, tarih ve gelenek, anlama deneyimine imkân tanıyan kurucu zemini oluşturur ve bir hücredeki sitoplazma sıvısı gibi tüm anlamı içinde taşır. Öznenin anlama tecrübesi, bu başlangıç noktasından hareket ettiğinden kurucu zemin özne tarafından bilgi nesnesine indirgenerek kuşatılamaz. Felsefi hermenötikte dil, tarih ve gelenek bizzat öznenin yaratımıdır; ve aynı zamanda bu dünyanın yaratılmasına katkıda bulunan her özne onun etkisi altında kimliğini şekillendirir. Dolayısıyla bilgi ya da anlam, öznenin kişisel mülkü değil, dünyayla diyalektik etkileşimin bir ürünüdür.

B. Tarih, Gelenek ve Dilin Anlamadaki Rolü

Gadamer’e göre “anlama, temelde tarihin etkisi altında bir olaydır.”¹² Bu etki, çok boyutlu ve kaçınılmazdır. Çok boyutludur; zira tarih, yorumcu, yorumlanana ve yorumlama tecrübesini aynı anda etkisi altına alır. Herhangi bir olay yahut yazılı metin daima belirli bir tarihsel bağlamda oluşur ve anlamını kazanır. Öte yandan tarihin etkisi kaçınılmazdır; yazar ve okur, daima güncel ilgi ve beklentilerinin etkisi altında esere yönelir. Öznenin bu etkinin farkında olması gerekmez,¹³ zira tarihselliğin belirtilerini ortaya çıkarmak sıradan bir özfarkındalıktan fazlasını gerektirir. Çünkü içinde bulunulan tarihsel dönemin anlam dünyası, çoğu zaman pek hissedilmeden bilincin ufkunu ve önyargılarını belirlemektedir.¹⁴ Gadamer’e göre “kendimizi eleştiri süreciyle anlamadan çok daha önce, apaçık şekilde içinde yaşadığımız aileyle, toplumla ve devletle anlarız.”¹⁵ Bu nedenle, “tarihsel etkileri, geleneği ya da ön yargıları parantez içine almayı düşünmek bir illüzyondan başka bir şey değildir.”¹⁶

Fakat tarihselliğin bir tutsaklık olduğu düşünülmemelidir. Çünkü felsefi hermenötikte zamanın üç boyutu; ‘geçmiş’, ‘bugün’ ve ‘gelecek’ bir doğru üzerinde ardışık dizilmez. Tarihin varoluş tarzı diyalektiktir ve bir dairesellik biçiminde açığa çıkar.¹⁷ “Hermenötik daire” kavramıyla ifade edilen bu durum, aslında anlama sürecindeki parça-bütün ilişkisini tasvir etmektedir. ‘Dairesellik’ parça ile bütün arasında karşılıklı etkileşimin bulunduğu anlamına gelir.¹⁸ Tarihsellik bağlamında bu karşılıklı etkileşim, bugün ile geçmiş arasındadır. Geçmiş bugünü etkileyip dönüştürürken, bugünün sorun ve ilgileri de sürekli olarak geçmişin anlamını yeniden kurar. O halde her türlü anlamının somut tarihsel koşullara bağlılığı madalyonun sadece bir yüzüdür. Geçmişin anlam yapılarını bize intikal ettiren “gelenek, değişmez bir öğe değildir; tersine, anladığımız ölçüde onu kendimiz üretir, geleneğin evrimine katılır ve biz de onu belirleriz.”¹⁹

Gelenek, öznenin anlam dünyasının temel kategorilerini belirleyen bir paradigmadır. Özne, onu miras alır ve kimliğini ilk defa bu paradigma içinde edinir. Geleneğin hermenötik anlamı, gündelik dildeki anlamından farklıdır. Felsefi hermenötikte gelenek, herhangi bir anlamının önşartı olmakla birlikte, yeniden

⁷ TATAR, Burhanettin: 3 Derste Hermenötik, 2. Basım, İstanbul, Vadi Yayınları, 2018, s. 17.

⁸ DILTHEY, Wilhelm: Hermeneutik ve Tin Bilimleri, (çev. Özlem, Doğan), İstanbul, Notos Kitap Yayınevi, 2012; ÖZTÜRK, Emre: Hermeneutik Öyküsü: Gadamer Odaklı Bir Analiz, 1. Baskı, Ankara, Anı Yayıncılık, 2020, s. 2-3; WEST, s. 201.

⁹ TATAR, 3 Derste Hermenötik, s. 35; PALMER, Richard E.: Hermenötik, (çev. Görener, İbrahim), 1. Baskı, İstanbul, Düşün Yayıncılık, 2015, s. 302.

¹⁰ Hermenötiğin modern tarihine ilişkin Gadamer’in analiz ve eleştirileri için bkz. GADAMER, Hakikat ve Yöntem 1. Cilt, s. 241-335.

¹¹ WEST, s. 197.; GADAMER, Hakikat ve Yöntem 1. Cilt, s. XLIII.

¹² GADAMER, Hans-Georg: Hakikat ve Yöntem 2. Cilt, (çev. Yavuzcan, İsmail/Arslan, Hüsamettin), 1. Baskı, İstanbul, Paradigma Yayınları, 2009, s. 53.

¹³ WEST, s. 205.

¹⁴ GADAMER, Hakikat ve Yöntem 2. Cilt, s. 54.

¹⁵ GADAMER, Hakikat ve Yöntem 2. Cilt, s. 20.

¹⁶ Öztürk, s. 148.

¹⁷ Öztürk, s. 148.

¹⁸ WACHTERHAUSER, Brice R: “Anlamada Tarih ve Dil”, İnsan Bilimlerine Prolegomena: Dil, Gelenek ve Yorum, (çev. Arslan, Hüsamettin), İstanbul, Paradigma Yayınları, 2002, s. 229.

¹⁹ GADAMER, Hakikat ve Yöntem 2. Cilt, s. 44.

şekillenebilen dinamik bir anlam ufkudur. Zira Gadamer'e göre anlama, her türlü sonuca açık, gelenekten miras alınan önyargıların değişmesine yol açabilecek dinamik bir ilişkinin sonucunda açığa çıkar.²⁰ Bu anlama deneyimi içinde özne, aynı anda hem belirlenmiş hem özgürdür. Belirlenmiştir; çünkü her anlamada geleneğin bugüne uzanan varlığı bilinci kuşatır. Gelenek ülkesinin sınırlarının ötesine geçilemez. Özgürdür; çünkü bu ülkenin sınırlarını her yöne genişletebilir, daraltabilir ve hatta onu farklı bir kıtaya taşıyabilir. Yorum, hem geçmişin hem geleceğe doğru açılan şimdinin anlamını şekillendirir.²¹

Anlama sürecinde gelenek kadar 'dil'in de hermenötik bir işlevi vardır. İnsan, tarihe ve geleneğe ait olduğu kadar dile de aittir. Tarihi nesneleştiremediği, onun dışına çıkamadığı gibi dili de nesneleştiremez.²² Varolan her şey kendisini bir dil aracılığıyla ifade ettiği için tüm anlayışımız dilseldir.²³ Öte yandan hermenötik bağlamda dil nötr bir işaret, sembol veya göstergeler sistemi değildir.²⁴ Dilin kendisi aynı zamanda bir önyargı, hatta en temel önyargımızdır. Çünkü dil, bütün tarihsel insanların yoğunlaşmış deneyimini içeren bir ortamdır; geçmişte dile dahil olmuş, dili kullanarak belirli anlamları kast etmiş tüm öznelerin varlık deneyiminin hazinesi ve taşıyıcısıdır.²⁵ Dilin içerisine doğmakla özne, bu anlam dünyasının mirasçısı haline gelir. Bu nedenle dil, bir yandan bizi belirli önyargılara sahip ortak bir gelenek içinde tutan bir anlam dünyası, diğer yandan metinleri, gelenekleri ve diğer insanları anlamamıza imkân tanıyan bir iletişim aracıdır.²⁶

C. Felsefi Hermenötikte Metnin Anlamı ve Yorum

Anlamanın ontolojik yapısına dair felsefi analizlerin yorum pratiğine ilişkin önemli sonuçları vardır. Bu sonuçlar, çağdaş hermenötik tartışmaların eksenini oluşturan iki sorun çerçevesinde açıklanabilir: "Yazarın niyeti" ve "yorumda öznellik ve nesnellik." "Yazarın niyeti" soruna Gadamer'in yaklaşımı eleştireldir. Yazarın ayrıcalıklı rolüne; anlamın yazarın niyetinde aranması gerektiğini kabul eden 'niyetseleci' argümanlara karşı çıkar. İkinci soruna yaklaşımı ilkine göre biraz daha nüanslıdır. Gadamer'e göre öznellik-nesnellik ikilemi, özne-nesne ayrılığına dayalı ontolojinin bir uzantısı olarak, anlamın doğasına ilişkin kavrayışımızı çarpıtmaktadır. Gadamer'in neden bu sonuçlara vardığını irdeleyerek devam edelim.

Gadamer'in eleştirdiği niyetseleci yaklaşımda, anlamın eserin yaratıcısının niyetinde bulunabileceği kabul edilir. Burada sorun, metnin okuyandan ve tarih gibi onu koşullandıran diğer dışsal faktörlerden bağımsız bir anlama sahip olduğunun varsayılmasıdır. Yazarın niyetinde saklı bu bağımsız anlam, niyetseleci yaklaşımda nesnel bir okumaya olanak sağlamaktadır.²⁷ Buna karşılık felsefi hermenötikte anlama, bir şey bize hitap ettiği anda başlar.²⁸ "Metin hakkında bir şey söylemek isteyen biri, metnin kendisine bir şey söylemesine izin vermelidir."²⁹ Dolayısıyla belirli bir geleneğin sunduğu önyargılar ve anlam dünyasının aracılığı olmaksızın metinle hermenötik bir ilişkiye girmek olanaksızdır. Çünkü daha önce de belirtildiği gibi metne yönelen okurun bilinci daima tarihsel olarak koşullanmıştır. O halde anlam, yazarın niyetinin keşfine ilişkin tek taraflı bir soruşturmaya değil, metinle okur arasındaki yaratıcı bir diyalogda, bir tür soru-cevap diyalektik içinde ortaya çıkar. Okur kendi anlam ufkundan, yani güncel ilgi ve endişelerinden hareketle metne sorularını sorar ve metnin yanıtını araştırır. Buna karşılık farklı tarihsel dönemlerde, farklı ufuklardan sorulan sorulara verilen yanıtlarla metnin anlamı sürekli açılmaktadır.³⁰ Gadamer, metnin potansiyel anlam katmanlarının ortaya çıkarıldığı bu yaratıcı süreci, yorumun "uygulama" boyutu olarak nitelemektedir. Ona göre her yorum, metnin bugünkü şartlara hangi tarzda hitap ettiğini açığa çıkararak anlam alanını genişletir.³¹

Gadamer'in eleştirisinin önemli bir sonucu, yorumcunun metne bir soru yöneltmeden önce metnin kendisinde hazır bir anlamının bulunmadığı gerçeğidir. Anlam, kendi başlarına varolmayan "bu ufukların [okurun ve metnin ufuklarının] kaynaşmasından" ibarettir.³² Bu kaynaşma sonucunda eser, sahibinden bağımsızlaşarak kendi tarihini oluşturur.³³ Fakat Gadamer açısından metnin anlamının tümüyle yorum çabalarına indirgendiği de düşünülmemelidir:

"Metin, her zaman bir şekilde bizden ayrı duran ve aynı zamanda bizimle hayat bulan bir diyalektik süreçtir. Ne tümüyle kendi yorumlarından bağımsızlaşabilir ne de tümüyle yorumları içinde

²⁰ TATAR, 3 Derste Hermenötik, s. 94.

²¹ HENLEY, Kenneth: "Protestant Hermeneutics and the Rule of Law: Gadamer and Dworkin", Ratio Juris, 3(1), 1990, s. 25.

²² Bu noktada dilin -tıpkı tarih gibi- hem özneyi belirlediğini hem de ona yeni olasılıklar sunduğunu eklemek gerekir. "Dil bir hapisane olmayıp kişinin geleneğe karşı açıklığına bağlı olarak sonsuz genişlemeye imkân sağlayan varlık içerisinde bir alandır." PALMER, s. 293.

²³ O'NEILL, Shane: Impartiality in Context: Grounding Justice in a Pluralist World, Illustrated edition Albany, State University of New York Press, 1997, s. 90.

²⁴ GADAMER, Hakikat ve Yöntem 2. Cilt, s. 197, 210 vd.

²⁵ "(S)özcükler Gadamer'de yalnızca bir nesneyi değil, tarihin o ana dek ona yüklemiş olduğu bütün kültürel izleri de temsil eder." TÜRKMEN BİRLİK, s. 103.

²⁶ ÖZTÜRK, s. 149-51; PALMER, s. 284-301; KISIEL, Theodor: "Geleneğin Vukubulması: Gadamer ve Heidegger'in Hermenötikliği", İnsan Bilimlerine Prolegomena: Dil, Gelenek ve Yorum, (çev. Arslan, Hüsamettin), İstanbul, Paradigma Yayınları, 2002, s. 186.

²⁷ Temel eğilim burada bahsedildiği gibi olsa da niyetseleci yaklaşımlar kendi içinde farklılaşabilmektedir. Bkz. TATAR, 3 Derste Hermenötik, s. 79 vd.; TATAR, Burhanettin: Felsefi Hermenötik ve Yazarın Niyeti, 3. Basım, İstanbul, Vadi Yayınları, 2018.

²⁸ GADAMER, Hakikat ve Yöntem 2. Cilt, s. 52.

²⁹ STRECK, Lenio Luiz: "Deconstructing the Models Of Judges: Legal Hermeneutics and Beyond The Subject-Object Paradigm", Nevada Law Journal, 10, 2010, s. 687.

³⁰ TATAR, 3 Derste Hermenötik, s. 52.

³¹ GADAMER, Hakikat ve Yöntem 2. Cilt, s. 68-69; PALMER, s. 264.;

³² GADAMER, Hakikat ve Yöntem 2. Cilt, s. 62.

³³ PALMER, s. 279-80.

tutuklanabilir. (...) Ne salt tarihsel olarak verilen ne de salt yorumcu tarafından inşa edilen bir şeydir (...). Kısmen verili ve kısmen inşa edilen bir şeydir.”³⁴

Yazarın tahtından indirilip yerine yorumcunun ufkunun veya farklı yorumcuların katılımcı olduğu bir yorum geleneğinin koyulması, anlamada nesnelliğin yitirildiği itirazlarına yol açmıştır. Fakat felsefi hermenötik açısından anlamın öznel mi yoksa nesnel mi olduğu sorusu yanıltıcı bir ikileme dayanır. Çünkü anlamaya ilişkin hermenötik deneyim ne öznel ne nesneldir. Nesnel değildir; zira öznenin tarihsel bilinci daima koşullanmıştır. Nesneleri, onlarla ilişkisini aşan bağımsız bir noktadan görme imkânına sahip değildir. Mutlak hakikatler öznenin koşullanmış ufkunun ötesindedir. Buna karşılık anlama tümüyle öznel bir süreç olarak da tasvir edilemez. Hermenötik öznenin dilin ve tarihin etkileri içinden doğan bakış açısının, belirli bir anlamda öznel olduğu doğrudur. Fakat bu öznellik, ‘gelenek’in şekillendirdiği bir öznelliktir. Dilin ve geleneğin koyduğu sınırlar öznenin ilgilerini, sorularını ve ulaştığı yorumun sıhhatini belirler. Bu nedenle felsefi hermenötik, tüm yorumların aynı epistemolojik değerde olduğunu ileri sürmemektedir. Bir metnin - tek bir doğru yorumu olmasa da- daha iyi, daha kötü yahut doğru olmayan yorumları olabilecektir.³⁵

III. YORUM OLARAK HUKUK: DWORKİN VE FELSEFİ HERMENÖTİK

Dworkin’in ‘yorum’u merkeze alan hukuk kuramı, felsefi hermenötiğin etkisi altında şekillenir. Bu etki Dworkin’in Gadamer’e doğrudan atıfta bulunduğu yerlerde kolayca teşhis edilebilir.³⁶ Fakat bundan fazlası da vardır. Öyle ki Dworkin’in hukuki pozitivizme ilişkin ‘kuramsal’ eleştirilerinde ve yargıçların hukuki muhakemesine yönelik ‘pratik’ açıklamalarında hermenötik etki örtük dahi olsa ayırt edilebilir.³⁷ Bu bölümde felsefi hermenötiğin Dworkin’in hukuk kuramına yansımaları genel hatlarıyla ele alınacak ardından hukuki akıl yürütmeye ilişkin sonuçları incelenecektir.

A. Dworkin’in Hermenötik Hukuk Kuramı

Dworkin’in hukuk kuramı, felsefi hermenötiğin “gelenek” ve “ufukların kaynaşması” kavramlarından hareketle ele alınabilir. Yukarıda belirtildiği gibi, Gadamer’e göre anlam, bir geleneğin şemsiyesi altında; yorumcunun şimdiki zaman ufkunu ile metnin ufkunun kaynaşmasıyla açığa çıkar. Dworkin, bu hermenötik şemayı hukuk kuramına uygular. Her şeyden önce hukuk kuramı, her zaman belirli bir toplumun hukukunun kuramıdır ve bu kuram söz konusu hukuk pratiğinin yalnızca içinde bulunulan zaman dilimindeki görünümünü verir. Nitekim öznenin hermenötik koşullanmışlığı, evrensel ya da tüm zaman dilimlerinde geçerli genel bir hukuk kuramını anlamsız hale getirmektedir. Dworkin’e göre hukuk kuramcısının yaptığı şey, ait olduğu geleneğin hukuk pratiğini kendi ufkundan hareketle yorumlamaktır. Hukuk kuramı bu manada ‘kurucu’ (inşai) bir yorum etkinliğine dayanır.³⁸ Kurucu yorumda kuramcı, dahil olduğu pratiği bir amaç ya da değer etrafında anlamlandırır. Dolayısıyla yorumun ‘kurucu’ niteliği, yorumlayanın anlamın üretilmesindeki aktif katkısını ifade etmektedir. Gadamer’in metnin yorumcudan bağımsız bir anlamının olmadığı vurgusu hatırlandığında, hukukun ne olduğu sorusunun, hukuk pratiğine katılanların kendi deneyimlerine ilişkin yorumları dışında bir yanıtı olmadığı anlaşılabılır. Bu yönüyle hukuk, canlı ve dinamik bir olgudur; geçerli kurallar listesine indirgenemez. Aynı şekilde hukukun, geçmişle bugünü aynı anda içinde barındıran bir gelenek olarak yaşadığından, içtihat derlemelerini ya da mahkemelerin aktüel kararlarını aşan bir muhtevası da vardır.

Dworkin’e göre hukuk pratiği, kuralların yanı sıra farklı kaynak ve işlevlere sahip ilkeleri de içerir. Özellikle çetin davalarda yargıçlar, uyumsuzluğu çözerken, hukuki akıl yürütmelerine bir yön ve gerekçe sağlayan farklı türden standartlara dayanmaktadır.³⁹ Farklı standartlar “politikalar ve ilkeler”dir. Politikalar, herhangi bir toplumun ekonomik, siyasi ve sosyal yapısının iyileştirilmesine ilişkin bir toplumsal amacı ifade eder.⁴⁰ İlkelerse, toplumun siyasi ahlakının, başka bir deyişle adalet, hakkaniyet ve haklara ilişkin anlayışının normatif izdüşümüdür.⁴¹ Hukuk geleneği içinde açık veya örtülü olarak yaratılır, şekillendirilir, yorumlanır ve belki bir süre sonra terk edilirler. Dworkin, yetkin bir genel hukuk kuramının, ilkelerin kullanım ve işlevlerine ilişkin bir açıklamayı içermesi gerektiğini düşünmektedir. Hukuk kuramına dahil edildiklerinde ilkeler, hukukun, topluluğun siyasi ahlakıyla derinden bağlantılı pratik bir hermenötik gelenek olarak anlaşılmasının temelini oluşturur.

Dworkin, kuralların yanı sıra ilkeleri de içeren kuramını “bütünlük olarak hukuk” şeklinde adlandırmaktadır. Bütünlük, pratiğin geçmişten bugüne kadarki gelişimini tutarlı bir hikâyede sunmayı ama aynı zamanda bugün bizim için ifade ettiği değeri ortaya koymayı gerektirir. Bu anlamıyla hukuk kuramı, tanımlayıcı ve normatif unsurları bir araya getiren iki temel boyuta sahiptir. Dworkin bu boyutları uyma (*fit*) ve gerekçelendirme (*justify*) olarak adlandırır. Uyma boyutu, yorumun hukuk pratiğine uyması veya pratiği doğru şekilde yansıtmasıdır. Gerekçelendirmede ise hukukun meşruiyet dayanakları gösterilir; hukukun değerinin neye dayandığı, hangi siyasi-sosyal amaçları gerçekleştirmeyi amaçladığı ve hukuk pratiğinin devam ettirilmesinin neden gerekli olduğu temellendirilir. Bu aşamada kuramcının kişisel görüşleri devreye

³⁴ TATAR, 3 Derste Hermenötik, s. 50 vd.

³⁵ WEST, s. 203.

³⁶ Bkz. DWORKIN, Ronald: Hukukun Hükümranlığı, (çev. Uzun, Ertuğrul), 1. Baskı, İstanbul, Nora Kitap, 2018, s. 84, 91.

³⁷ LEYH, s. 852.

³⁸ DWORKIN, Hukukun Hükümranlığı, s. 11.

³⁹ Dworkin yargıçların çözüme ulaşmak için ilkeleri kullandığı çeşitli çetin dava örnekleri vermektedir. Bkz. DWORKIN, Hukukun Hükümranlığı, s. 36-55; DWORKIN, Ronald: Taking Rights Seriously, 2nd. Edition, Cambridge, Mass, Harvard University Press, 1977, s. 23 vd.

⁴⁰ HARRIS, J. W: “Dworkin’s Right Thesis”, Legal Philosophies, London, Butterworths, 1980, s. 173.

⁴¹ TÜRKBAG, s. 76 vd.

girdiğinden⁴² hukuk pratiğinin her yorumu, uyma ile gerekçelendirme arasındaki bir gerilimi zorunlu olarak içerecektir. Fakat sözkonusu boyutlardan biri yadsınırsa, yorum artık “yetkin sayılmaz veya kötü niyetli addedilir, farklı bir kisveye bürünmüş gündelik siyaset olarak görünür.”⁴³

Dworkin’in kuramı, hukuku ahlak ve siyasetten ayıran pozitivist yaklaşımların aksine toplumsal yaşamın farklı katmanları arasındaki ilişkiselliği vurgulayan bir perspektif sunmaktadır. Bu perspektiften bakıldığında hukuk “en geniş anlamıyla siyasete yönelmiş, yorumla inşa edilen, sürekli öz-düşünsel bir tutumdur.”⁴⁴ Aslında Dworkin bu hermenötik güzergahta, hukuk pratiğine dair can alıcı bir soru sormaktadır: Bir topluluğu ilgilendiren hukuki mahiyeti haiz bir karar alınması gerektiğinde, karara yol gösterecek “en çekici siyasi ve ahlaki ilkeler” nelerdir?⁴⁵ Elbette siyasi ve ahlaki ilkelerin hukuk yorumunu belirlemesi, hukukun güncel politik tartışmaların veya partiler, seçimler, hükümet politikaları gibi siyasi olayların etkisi altında anlaşılması gerektiği anlamına gelmez. Nitekim Dworkin açısından hukukun siyasi olanla kesiştiği noktada gündem, mevcut yasaların ve anayasanın, topluluğun siyasi ahlakı açısından nasıl yorumlanması gerektiğidir. Dolayısıyla siyasete vurgu, hukuk yorumunun siyasi ahlak bakımından nötr kalamayacağını altını çizer. İyi bir yorum, topluluğun geleceğinin adalet ve hakkaniyet temelinde inşa edilmesidir.

B. Yargıç ve Yorum: Zincirleme Roman

Hukukun ne olduğu bir yorum meselesiye, hukuk kuramcısının yorumu ile hukuk uygulayıcısının belirli hukuki uyumsuzluktaki yorumu arasında nasıl bir ilişki bulunduğu sorulabilir. Pozitivist yaklaşımlar, hukukun doğasına ilişkin felsefi araştırmanın yasaların belirli bir davada neyi gerektirdiği sorusundan ayrı tutulması gerektiğini öne sürmektedir.⁴⁶ Buna karşılık Dworkin, hukuk kuramı ile hüküm vermeyi birleştirir. Bütünlük olarak hukuk, bu açıdan aslında bir genel hukuk teorisidir. Anglo-Amerikan hukuk geleneğinin genel bir yorumunu sunar. Yorumun iki düzeyi arasında, yani hukuk kuramcısının yorumu ile yargıcın belirli bir davadaki yasa yorumunda, yorumun niteliği bakımından bir fark yoktur. Elbette genel hukuk teorileri, mahkeme kararlarından farklı olarak, hukuk pratiğinin sadece belirli bir kısmını değil genel yapısını ve hedefini yorumlar. Fakat yine de mahkemelerde verilen her karar hukuka ilişkin böyle bir soyut zemini; kuramsal bir boyutu varsaymak durumundadır. “Dolayısıyla (...) yargıcın görüşü (...) bir hukuk felsefesi eseridir.”⁴⁷ O halde genel hukuk teorisinin veya hukuk kuramının dayandığı yorum anlayışından, yargıçların yorum pratiğinin nasıl olması gerektiğine ilişkin bazı ipuçları elde edilebilir. Dworkin’in zincirleme roman tasarısı hem bunun bir örneğidir hem hukuki muhakemenin hermenötik yapısını ortaya çıkarmak için iyi bir başlangıç noktasıdır.

Dworkin, hukuki yorumun bir modelini sunmak üzere bir grup yazarın bir araya gelerek ortaklaşa oluşturacağı bir roman yazma projesi tasarlar. Romanın yazımına başladıktan sonra her bir yazar sıra kendisine geldiğinde, romana yeni bir bölüm eklemekte ve taslağı sırası gelen diğer yazara devretmektedir. Başta belirlenen kurala göre, tüm yazarlar romana yeni bölüm ekleyip süreç tamamlandığında, ortaya karakterler, olay örgüsü ve tema bakımından birbirini tamamlayan tek bir roman çıkmalıdır. Her bir yazar kendi bölümünü yazmadan önce, önceki yazarların birlikte oluşturdukları taslağı yorumlamalı ve yazma işi bittiğinde olabilecek en iyi romanın ortaya çıkmasını amaçlamalıdır.⁴⁸

Dworkin’e göre yargıçlar hüküm kurarken kendilerini zincirleme romandaki bölüm yazarları gibi düşünmelidir. Her karar, “hukuk zinciri”nin bir halkasını oluşturur. Yargıç, önüne gelen uyumsuzlukta, öncelikle pratiğin geçmişini göz önüne alarak uyumsuzluk konusuyla ilgili hukuku anlamaya çalışacak, yürürlükteki hukukun farklı düzey ve mahiyetteki çeşitli kaynaklarını inceleyecektir. Bu süreçte yargıçlar, yazılacak bölümün gerekçesini yönlendiren veya hukuki ifadenin anlamını belirleyen bir referans kaynağı olarak yasa koyucunun “gerçek niyeti”ne başvuramaz. Hukuk romanı “tek bir yazarın” elinden çıkıyormuşcasına, “mantıklı veya rasyonel bir yasa koyucunun niyetine” uygun olabilecek “nesnel” ve “makul” gerekçelere dayanmalıdır.⁴⁹ Hukukun yorumu, metnin geçmiş anlamının tutsağı olmadan hermenötik bir geleneğin inşai yorumunu gerektirmektedir:

“Bütünlük olarak hukuk bugünden başlar ve geçmişin peşine, ancak günümüz bakışının zorladığı ölçüde ve günümüzün bakışıyla düşer. Günümüz hukuku için bile, onu yaratan siyasetçilerin ideallerini veya pratik amaçlarını hatırlatmayı amaçlamaz. Daha ziyade, bugün için anlatılmayı hak eden kapsayıcı bir hikâye içerisinde onların ne yaptığını gerekçelendirmeyi hedefler.”⁵⁰

Yargıç; yasalar, mahkeme kararları ve içtihatlar gibi kaynaklarla tutarlılığı hedeflediğinde yorumun sadece ‘uyma’ boyutundaki görevini yerine getirmiş olur. Oysa uyumsuzluğa uygun hukuki çözümün

⁴² DWORKIN, Hukukun Hükümranlığı, s. 85.

⁴³ DWORKIN, Hukukun Hükümranlığı, s. 510.

⁴⁴ DWORKIN, Hukukun Hükümranlığı, s. 513.

⁴⁵ ALEXANDER, Larry: Striking Back at the Empire: A Brief Survey of Problems in Dworkin's Theory of Law, Law and Philosophy, 6(3), 1987, s. 419.

⁴⁶ Dworkin’e yöneltilen temel hukuki pozitivist eleştiri, Dworkin’in geçerli hukuk sorunu ile yorum sorununu karıştırdığıdır. Sözelimi Raz, belirli bir hukuk sisteminin içeriğinin belirlenmesiyle hukukun doğasına ilişkin genel nitelikli bir araştırmanın farklı girişimler olduğunu düşünmektedir. Pozitivist yazarlarda yaygın eğilim, ikinci tür araştırmanın ilkinin nazaran öncelikli olduğudur. Bkz. RAZ, Joseph: Otorite ile Yorum Arasında Hukukun Doğası, (çev. Uzun, Ertuğrul), Ankara, Fol Kitap, 2022, s. 110. Buna karşın felsefi hermenötikte anlama ile yorumlama birbirinden ayrılmaz. Dworkin’in iki sorunu birbirine karıştırdığı eleştirisi, bu açıdan doğru görünmemektedir.

⁴⁷ DWORKIN, Hukukun Hükümranlığı, s. 124.

⁴⁸ DWORKIN, Hukukun Hükümranlığı, s. 285-86.

⁴⁹ POSCHER, Ralph: “Hermeneutics, Jurisprudence and Law”, in Malpas, Jeff/Gander, Hans-Helmuth (ed.) Routledge Companion to Philosophical Hermeneutics, Routledge, 2017, s. 459.

⁵⁰ DWORKIN, Hukukun Hükümranlığı, s. 284.

araştırılması, yorumun ikinci boyutuyla, yani hukuk pratiğinin siyasi ahlakın iki kurucu ilkesi olan adalet ve hakkaniyet etrafında gerekçelendirilmesiyle devam etmelidir. Dworkin’e göre, yorumlayan yargıç, hukuk düzeninin “siyasi ahlak açısından olabileceğinin en iyi olmasını” sağlayacak bir ilkeyi seçer. Gerekçelendirme, belirli bir dereceye kadar yargıcın siyasi ahlaka ilişkin görüşlerini yansıtmak durumundadır. Fakat yargıcın adalet ve hakkaniyet anlayışı, topluluğun hukuki ve politik geleneğinin içinde şekillendiğinden bir o kadar da nesneldir.⁵¹ Yargıç dahil olduğu topluluğun hukuk pratiğine attığı amacı ‘en iyi ışık’ altında gösteren ve onu olabileceğinin en iyisi yapan yorumun hangisi olduğu sorusuna yanıt bulduğunda, inşai yorum süreci tamamlanır.

Inşai yorum nihayete erdiğinde yargıcın vardığı hükmün bir ‘keşif’ olmadığı altı çizilmelidir. Hukuk zincirinin bir halkası olan her ‘yeni’ karar veya “doğru yanıt,” hukuk pratiğini anlamlı ve tutarlı bir bütün olarak yeniden kurar.⁵² Bununla birlikte yargıcın kararı tümüyle bir ‘icat’ olarak da görülemez⁵³; çünkü yargıcın hukuki muhakemesi, kendisinden önce oluşmuş bir birikimin etkisindedir: “Bir hakimin geçmişi ve ahlaki inançları, insanların hukuk çerçevesinde sahip olduğu yasal haklara ilişkin kararlarını etkileyecektir. Ancak hukuk tarihinin somut gerçekleri, bu inançların kararlar üzerindeki etkisini yine de sınırlayacaktır.”⁵⁴ Yargıç, önceki yazarlar tarafından biçimlendirilen taslağı görmezden gelirse, katkısı tutarlı bir eserin ortaya çıkmasına hizmet etmeyecektir. Yargıcın görevi, katılımcısı olduğu hukuk geleneğinin geçmişini yorumlamaktır, daha iyi bir tarih icat etmek değildir.⁵⁵ Haliyle icat ve keşif ya da keyfilik ile nesnellik arasında gidip gelen klasik yorum tartışmaları, hatalı bir ikileme dayanmaktadır: “Biri tam bir yaratıcı özgürlüğü, diğeri mekanik bir metne bağlı sınırlanmışlığı ifade eden iki taraf de” gerçeği yansıtmaz.⁵⁶

Yorumda keyfilik sınırlayan “birleştirici” etkenlere vurgu yapsa da Dworkin, bunların gücünün abartılmaması gerektiğini söyler. Yorumun uyma boyutu yahut gelenek, Gadamer’in de öngördüğü gibi, metne ‘muhafaza’ edici bir ufuktan yaklaşmayı önermemektedir. Yargıç, yalnızca geleneği sürdüren bir yazar değil, aynı zamanda onun eleştirmenidir. Hukukun anlamını sürekli olarak yeniden yapılandırır ve bugünün ufkuna taşır. Diğer bir deyişle, yorumcunun subjektif bakışı geleneğin eleştirel bir biçimde sürdürülmesini güvence altına alır. O yüzden hukuki muhakeme, yorumlayan yargıcın ufkı ile “miras alınan siyasi ve hukuki gelenek arasındaki bir diyalogla açığa çıkar.”⁵⁷ Tam da bu nedenle çetin davalarda yargıçlar, şimdinin ufkundan hareketle, yerleşik bazı yaklaşımları hatalı bulabilir, hukuk geçmişiyile bağdaşmayan yeni yorum perspektifleri inşa edebilir.⁵⁸

Dworkin, hukukun devam ettirilmesi gereken uzun bir hikâye olduğunu ve yargıçların önlerine gelen davalarda gelişmekte olan hikâyeyi nasıl mümkün olduğunca en iyi kılabileceklerini sormaları gerektiğinin altını çizer.⁵⁹ Bir roman yazma faaliyeti olarak hukuki muhakeme ne lafzi anlama ilişkin bir sözlük araştırması ne ahlaken nötr mantıksal bir mühendislik işlemidir. Bu şemada hukuk, basit bir kural uygulaması yahut niyet araştırmasının ötesinde, yargıcın dahil olduğu pratiği bir amaç etrafında anlamlandırdığı kurucu bir yorum etkinliğiyle gün ışığına çıkar. Yargıcın esas görevi, adalet ve hakkaniyet gibi siyasi ahlakın temel bileşenlerinin tekil hukuki uyumsuzlukların çözümünü nasıl yönlendireceğini tespit etmektir.⁶⁰ O halde yargıcın inşai yorumunun hukuki geçerliliğinin, herhangi bir topluluğun hukuki ve politik düzeninin en adil

⁵¹ DONATO, James: “Dworkin and Subjectivity in Legal Interpretation”, Stanford Law Review, 40(6), 1988, s. 1534. Yargıçların subjektif yorumlayıcı perspektifleriyle kurucu yorumun nesnelliği arasındaki gerilim için bkz. MAHONEY, Jon: “Objectivity, Interpretation, and Rights: A Critique of Dworkin”, Law and Philosophy, 23(2), 2004, s. 187-222. Marmor’a göre bu gerilim Dworkin’in kurucu yorum modeli ile hermenötik tez arasında ortaya çıkmaktadır. Marmor, hermenötik tezin sadece “birleşik bir yorum kavramı”nda temellendirilebileceğini ileri sürer. Marmor’a göre Dworkin, bu hermenötik teze bağdaşmayan üç varsayımı dayanmaktadır: (1) Tüm yorumların evrensel bir geçerliliğe sahip olması amaçlanmıştır, (2) tüm yorumlar tüketilebilir, (3) tüm yorumlar aynı tür değerlendirebilir. Dolayısıyla Dworkin açısından en iyi ışık altındaki bir yorumun “daha iyi” bir yorum olduğu doğru olsa bile, “en iyi yorum” olduğu her zaman tartışmalıdır, zira yorumlar birbiriyle her daim rekabet halindedir. MARMOR, Andrei: Interpretation and Legal Theory, Oxford: Clarendon Press, 1992, s. 54, 57-58.

⁵² Dworkin’in çetin davalarda dahi “doğru yanıt”ın olduğu tezi, bir yorumun mutlak veya genelgeçer bir hukuki doğruluğu temsil ettiği ima etmez. Dworkin açısından yargıcın ulaştığı “doğru yanıt”ın, felsefi hermenötikle uyumlu bir “metafor” olarak anlaşılması gerektiği kabul edilebilir. Doğru yanıt metaforu, her somut davada “bütünlük ve hukukun yorumsal tutarlılığının” yeniden inşa edilebilirliğini açıklamak amacıyla kullanılmaktadır. STRECK, s. 692-93.

⁵³ TÜRKBAĞ, s. 143.

⁵⁴ DWORKIN, Ronald: “‘Natural’ Law Revisited”, Florida Law Review, 34(2), 1982, s. 169. Dworkin, her topluluğun “hukuk paradigmalarına”; yargıçların karşı çıkması durumunda “usulsüzlük veya cehalet suçlamasıyla karşı karşıya” kalabilecekleri çeşitli düzenlemelere sahip olduğunu söylemektedir: “Üstelik yargıçlar hukuk hakkında düşünürken toplumun dışında değil içindedirler; genel entelektüel çevre ve bu çevreyi yansıtan ve koruyan ortak dil, kişinin kendine özgü olmasının önüne pratik, muhayyilesinin üzerine ise kavramsal sınırlar koyar.” DWORKIN, Hukukun Hükümranlığı, s. 121.

⁵⁵ DWORKIN, Ronald: “Law as Interpretation”, Critical Inquiry, 9(1), 1982, s. 193-94.

⁵⁶ DWORKIN, Hukukun Hükümranlığı, s. 292.

⁵⁷ DONATO, s. 1518.

⁵⁸ HENLEY, s. 22. Dworkin yorumların değişebilirliğinin örneği olarak ırk ayrımcılığına ilişkin Yüksek Mahkeme kararını gösterir. Yüksek Mahkeme, 1896 yılında *Plessy v. Ferguson* davasında eyaletlerin “eşit ama ayrı” imkânlar sunmasının Anayasada güvence altına alınan kişilerin “eşit yasal korumaya sahip olacakları” hükmünü ihlal etmediğine ilişkin yorumunu, 1954 yılında *Brown* davasında değiştirir. Yüksek Mahkemenin yeni içtihadının gerekçesi, geçen altmış yılda Birleşik Devletler’de yaşanan tarihi ve sosyal olaylar neticesinde siyahilere yönelik kamusal sağduyuda yaşanan köklü değişimdir. Zira 1954 yılının toplumu açısından ‘ayrımcılık’, 1896 yılında, “*Plessy* kararının verildiği dönemde olduğundan çok daha yanlış” görünmektedir. Yüksek Mahkeme yargıçları, *Plessy* kararının emsal niteliğine dayanılarak yapılan itirazlara rağmen oybirliğiyle “eşit ama ayrı” formülünü reddetmiş ve ilgili anayasa maddesine ilişkin yorum geleneğini yeni bir güzergaha taşımıştır. Bkz. DWORKIN, Hukukun Hükümranlığı, s. 53, 54, 481 vd.

⁵⁹ DWORKIN, Hukukun Hükümranlığı, s. 298.

⁶⁰ DWORKIN, Hukukun Hükümranlığı, s. 282.

ve hakaniyetli nasıl olması gerektiğine dair bir vizyonun gerekçelendirmesi anlamına geldiğini söyleyebiliriz.

IV. Bir Anayasa Mahkemesi Kararının Hermenötik Eleştirisi

Bu bölümde, Anayasa Mahkemesi kararı, bütünlük olarak hukuk anlayışının yorum pratiğine ilişkin sonuçları açısından incelenecektir. İlk bakışta, mahkemenin çoğunluk kararının dayanakları hermenötik yorumun bazı unsurlarını -dil, tarih ve gelenek- içeriyor görünmektedir. Ne var ki karar, siyasi ve hukuki geleneği, diyalektik bir düzlemde yeniden kurmak ve “en iyi ışık altında” göstermek yerine dogmatik bir düz çizgide yinelemektedir. Dworkin’in kurucu yorum izleğiyle bağdaşmayan Anayasa Mahkemesinin muhakeme zincirini hermenötik argümanlarla irdeleyelim.

A. Hukuki Problemin Mahiyeti

Anayasaya aykırılığı 2022 yılında itiraz konusu edilen kural, iki farklı kanundaki aynı hükümdür:

1. 506 sayılı Sosyal Sigortalar Kanunu (1964) mülga m. 3:

“Sigortalı sayılmayanlar m. 3- 1- Aşağıda yazılı kimseler bu kanunun uygulanmasında sigortalı sayılmazlar: (B) İşverenin ücretsiz çalışan eşi.”

2. 5510 sayılı Sosyal Sigortalar ve Genel Sağlık Sigortası Kanunu (2006) m. 6:

“Sigortalı sayılmayanlar m. 6- Bu kanunun kısa ve uzun vadeli sigorta kolları hükümlerinin uygulanmasında; a) İşverenin işyerinde ücretsiz çalışan eşi, (...) sigortalı sayılmaz.”

Anayasa Mahkemesi, kanuni düzenlemenin -işverenin işyerinde ücretsiz çalışan eşi sigortalı sayılmaz- Anayasanın 10., 13. ve 60. maddelerine aykırı olmadığına karar verir. Çoğunluğun muhakemesinin hukuki dayanağı Medeni Kanun’un 185. maddesinde yer alan, “eşler (...) birbirine (...) yardımcı olmak zorundadır” hükmüdür. Çoğunluk, eşin sigortasız sayılacağına ilişkin kuralın Anayasaya uygunluğunu, eşlerin yardım yükümlülüğü normuna atıfla ve her iki kanunda geçen ‘eş’ sözcüğünün cinsiyet açısından bir ayrım yapmadığı teziyle gerekçelendirir. Karşı görüşteki yargıçlarsa, itiraz konusu düzenlemenin Anayasaya uygunluğunun Medeni Kanun normuna atıfla yorumlanamayacağını,⁶¹ ‘eş’ sözcüğünün hukuki anlamının görüldüğü kadar nesnel olmadığını ve hak sahipliği açısından yasa koyucunun iradesine referansla meşru görülen istisnanın eşitlik ilkesine aykırılığını argümanlaştırır. Yargıçlar arasındaki uzlaşmazlık, iki soru üzerinde toplanmaktadır: (1) Anayasaya uygunluk denetimine konu kanuni düzenlemede geçen ‘eş’ sözcüğünden ne anlaşılmalıdır? (2) Medeni Kanun’da öngörülen ‘eşlerin birbirine yardımcı olma zorunluluğu’ anayasal bir hakkın -sosyal güvenlik hakkı- istisnası haline getirilebilir mi? Hermenötik bütünlük açısından hukuki problemin tam ve nihai görünümü şu şekilde ifade edilebilir: ‘İşverenin işyerinde ücretsiz çalışan eşinin sigortalı sayılmayacağı’ kuralının, MK m. 185 normuna dayanmak suretiyle, Anayasanın 60. maddesinde belirtilen, “Herkes, sosyal güvenlik hakkına sahiptir. Devlet, bu güvenliği sağlayacak gerekli tedbirleri alır ve teşkilatı kurar” normunun “meşru” bir istisnası kabul edilip edilemeyeceği ve eşin sosyal güvenlik hakkından mahrumiyetinin “eşitlik ilkesine” (Anayasa m.10) aykırı olup olmadığıdır.

Davayı çetin kılan, itiraz konusu kanuni kuralın hangi siyasi ahlak ilkesi ışığında anlamlandırılacağı; siyasi ve ahlaki bir standart olarak eşitlik ilkesinin hukuken nasıl yorumlanacağıdır. Zira hukuki bir uzlaşmazlıkta mevzu bahis hangi hukuk kavramının veya kuralının uygulanacağı değildir; aksine, aynı kavramın veya kuralın farklı yorumlarının içerdiği. Kanuni kuralların Anayasaya aykırı olduğu itirazını Bölge Adliye Mahkemesi şu gerekçelere dayandırır: “Bakılan davadaki talebin 1/10/2008 tarihinden önceki dönemi de kapsaması nedeniyle itiraz konusu her iki kuralın uygulanması gerektiği, sigortalı sayılmak için ücretli çalışmanın zorunlu olmadığı, bir kişinin eşine ait işyerinde çalışmasının her durumda aile ekonomisine maddi katkı sağladığı ve bu emeğin göz ardı edilmemesi gerektiği, evliliğin sürekli olacağı ve işveren eşin kendi sigortalılığı konusundaki yükümlülüklerini yerine getireceği ön kabulünün sosyal güvenlik hakkının özüyle bağdaşmadığı, eşine ait işyerinde çalışan kişinin boşandıktan sonra herhangi bir sosyal sigorta yardımına hak kazanmadığı, bu nedenle angarya yasağına aykırı bir çalışmanın gerçekleşmiş olduğu (...) bu suretle eşin herkes kavramının dışında tutulması” Anayasaya aykırıdır.

Haliyle uzlaşmazlık aslında iki farklı hukuki yorumun içeriğine ilişkindir⁶²: Eşitlik ilkesi, yasa koyucu iradenin örtük amacı ekseninde mi yorumlanmalı (Anayasa Mahkemesi) yoksa toplumun halihazırdaki ufkunu geçmiş birikim ve gelecek vizyonu ile bütünleştirerek mi anlamlandırılmalıdır? (İstinaf Mahkemesi). Romanın önceki bölüm yazarları, eşitlikten ücretsiz çalışan eş aleyhine sapılmasını hukuki bir sorun olarak görmemiştir. Geçmiş bölümlerdeki yargıç yorumları, ‘işverenin’ işyerinde ‘çalışan eşinin’ kanunda ifade edilen sosyal güvenlik hakkından yoksun bırakılışını yasa koyucuların iradesini yansıtan hukuk kitabına uygun bir içerikle yazmaya devam etmiştir. İlk defa İzmir Bölge Adliye Mahkemesi, kuralın hukuk romanının mahiyetiyle bağdaşmadığı, en iyi yorumunu içermediği itirazını ciddiye alarak yeni bir

⁶¹ Karşı görüşteki yargıç Z.A., “Medeni Kanunda anılan (...) yardım gibi kavramların anayasal norm düzeyine yükseltilerek anayasal bir hakkın sınırlandırılmasının meşru amacı olarak” kullanılmasının mümkün olmadığını ileri sürer. Karşı görüşteki yargıcın argümanları ikna edicidir. Fakat akıl yürütmedeki metodolojik bir hatanın/önyargının altı çizilmelidir: Yargıç Z.A.’nın iddiasının aksine, bütünlük ilkesi gereğince bir kanuni kuralın anayasal yorumunda; yani anayasal bir hakkın anlamının açığa çıkarılmasında bir başka kanun normuna atıf yapılabilir. Çoğunluğun ‘kötü’ yorumu, Medeni Kanun normunun anayasal norm düzeyine çıkarılmasına ilişkin metodolojik bir problemle ilgili değildir. Aksine hukuki problem, ‘eş yardımı’ normunun anlamının her bağlama uyarlanabilecek açık uçlu yorumlara elverişli yapısıdır. Tüm farklı yorumları geçersiz kılacak hukuken tutarlı ve adil doğru bir yanıt, ‘eşlerin yardım yükümlülüğü’ (MK m. 185) normunun sadece ve yalnızca “eşler arasındaki eşitlik” (Anayasa m. 40) ilkesi ışığında yorumlanmasıyla mümkündür.

⁶² PAVLAKOS, Georgios: “The Special Case Thesis”, Ratio Juris, 11(2), 1998, s. 145.

sayfa açılmasını talep eder Anayasa Mahkemesinden. İstinaf ve Anayasa Mahkemesi yargıçlarının yeni bir bölüm yazma hususundaki uzlaşmazlığı, hukuki yorum krizini siyasi ve ahlaki bir düzleme taşır.

B. Çoğunluk Kararının Muhakeme Zinciri

Çoğunluk, yasa koyucu otoritenin iradesinin dilsel göstergesi olan kuralın Anayasaya uygun anlam ve amacının “meşruluğunu” MK m.185’e atıfla gerekçelendirir. Ardından gerekçenin meşruluğunu hukuk metodolojisi açısından temellendirmek yerine kendi akıl yürütmesinin sonucunu güvence altına alan bir kurguya yaslanır: “İşverenin işyerinde eşinin ona yardım amacı taşımadan çalışması da mümkün olmakla birlikte, kanun koyucu çalışmanın eşe yardım yükümlülüğü kapsamında olup olmamasına göre bir ayırım yapmamıştır. Bununla birlikte eşinin işyerinde ücret almadan çalışan kişinin hangi hâllerde eşine yardım amacının bulunmadığı ve sigortalı sayılması gerektiğine ilişkin objektif ölçütler öngörebilmek neredeyse imkânsızdır. Dolayısıyla kanun koyucunun kategorik olarak işverenin ücretsiz çalışan eşinin eşe yardım yükümlülüğünü yerine getirdiğini kabul etmesinin makul bir nedeninin bulunduğu söylenebilir.”⁶³

Çoğunluğa göre, eş yardımından ne anlaşılması gerektiğinin “objektif” ölçütlerini belirlemek imkânsızdır. Fakat bir yandan imkânsızlığa vurgu yapılırken diğer yandan yasa koyucunun, mührü elinde tuttuğundan olsa gerek, “makul bir nedeni” olduğu varsayılmaktadır. Açıktır ki yargıçlar, varsaydıkları meşruluğun haklı gerekçelerini ikna edici argümanlarla inşa etmekten kaçınmakta, dahası otoriteye atıfla kurgulamaktadır. Gelgelelim otoritenin “makul bir nedeni”nin bulunduğu kurgusu, sadece yazılması talep edilen yeni bölüme değil romanın önceki bölümlerine de sirayet eden, geriye dönük bir etki yaratır: Yasa koyucu otoritenin başından beri bir bildiği vardır ve yargıçlara düşen otoritenin amacını kalıplaştıran kanunun dilsel anlamını yeni ufuklara açmak değildir! Öyle ya, 1964 tarihli eski kanuni kural, 2006 tarihli yeni kanuni düzenlemede yer aldığına göre, geçmişin anlam dünyasının hiç değişmeden; nasılsa öyle şimdiki zamana (2022) aktarılmasında hiçbir sakınca yoktur. Bu tavır, hermenötik açıdan şimdinin ufkunun askıya alınması olarak değerlendirilmelidir. Çoğunluk kararına imza atan yargıçlar hukuk romanını, tek bir anlam dağarcığına sıkıştırarak, zamanın getirdiği meydan okuma ve çelişkileri görmezden gelerek, yavan bir anlatıya dönüştürmüştür.

Yargıçların otoritenin buyurduğunu makul bulmaları subjektif bir yargıdır. Fakat öznel bakış açılarını nesnelleştirme/normatifleştirme gayretleri de azımsanmamalıdır. İşin aslı, çoğunluk nezdinde sosyal güvenlik hakkına getirilen kanuni istisnanın Anayasanın norm ve ilkeleriyle (hukuki metin), yasa koyucunun tarihi amacıyla tutarlı ve adil bir uyum sağladığı kurgusunu meşrulaştıran hukuki dayanak, gelenektir. Nitekim kararda öngörülen gerekçe, yargıçlara romanın önceki bölümlerinin doğal bir sonucu gibi görünmektedir. Dolayısıyla çoğunluğun yorumu, kanuni istisnanın hukuka uygunluğunu ‘siyaseten’ seçilen örtülü ilkelerle temellendirmektedir. Çoğunluk şöyle düşünmektedir aslında: MK m. 185 eşlerin yardım yükümlülüğünü ‘medeni’ aile hayatının vazgeçilmez bir unsuru sıfatıyla güvence altına aldığına göre, ücretsiz çalışan eşin işveren rolündeki diğer eşe yardım etmesi ‘geleneksel’ aile hayatının vazgeçilmez bir değeridir ve hukuken korunmalıdır. Gelgelelim karşı görüşteki yargıç Y.Ş.H.’in vurgusuyla, “buradaki sınırlamanın meşru amacının ailenin korunması veya evlilik birliğinden kaynaklanan amaçlar ile açıklanması mümkün değildir.” Zira “evliliğin herhangi bir şekilde sona ermesi durumunda ücretsiz çalışan eş,” sosyal devlet ilkesinin herkes için güvence altına aldığı bir sosyal haktan mahrum edilmektedir.⁶⁴

Yargıçlar, otoritenin bildiğini bilmediklerini ima ettikten hemen sonra, otoritenin hak ve özgürlükleri sınırlama yetkisinin sınırını Anayasa m. 13’e göre; orantılılık ve ölçülülük ilkeleri açısından yorumlar: Çalışan eşin sigortasız sayılacağına ilişkin kanuni düzenlemenin “meşru bir amacının bulunması yeterli olmayıp” Anayasa m. 13’e de uygun olması gerekmektedir. Çoğunluğun nihai yorumuna göre, hukuk metninin tarihselliği (yasa koyucunun 506 ve 5510 sayılı Kanunlarda istisna düzenleme iradesi ve amacı) ile istisnanın güncel anlamı (Anayasa m. 10 ve 13’ün hükümlerine uygunluğu) birbiriyle tutarlıdır, haliyle yeni bir sayfa açmanın ne zamanı ne yeridir.

C. Hermenötik Muhakemenin Neliği

Hermenötik muhakemenin kurucu bir faaliyet kipinde performe edildiğini hatırlatarak devam edelim. Gadamer hermenötiğinin açıklığı kavuşturduğu gibi, “terimler birer kabuktur. Kabuğu açıp içlerine bakmak, yani tarihsel olarak değişebilen anlamlarını gözetmek gerekir.”⁶⁵ Yargıcın hukuki muhakemesi, kavramların değişen anlamlarını ‘bütünlük’ ilkesinin izinde; geçmiş hukuki kararlarla tutarlı ve en iyi ışık altında seçilen adalet ve hakkaniyet ilkesiyle uyumlu bir argümanlaştırmayla⁶⁶ sunmalıdır.

Buna karşın çoğunluk, yasa koyucu otoritenin geçmişteki niyetini kanunileştiren kural ile şimdiye sirayet eden gelenek ufkunu birleştirirken, geleceğin yol haritasını bir fotoğraf karesi gibi sabitler. Takip edilen argümanlaştırma, kanunun lafzında dogmatikleşen eşitsiz toplumsal cinsiyet normlarını, geleneksel aile yapısını, dahası hükümet politikalarını aynı çatı altında toplayarak toplumun gelecek ufkunu da belirler.

⁶³ AYM, 01.07.2022 E.2022/15, K.2022/73.

⁶⁴ Anayasa Mahkemesinin 1961 Anayasasından bu yana, sosyal devlete ve sosyal haklara ilişkin yorumlarında “istikrarlı” fakat “tekdüze bir çizgi” izlemesinin eleştirisi için bkz. AKKAYA, Rukiye: “Türk Anayasa Mahkemesi’nin Aynı Kelimeler İçine Sığdırdığı Sosyal Hukuk Devleti Yorumlarına Analitik Bir Yaklaşım”, İş Dünyası ve Hukuk: Prof. Dr. Tankut Centel’e Armağan, İstanbul, İstanbul Üniversitesi Yayınları, 2011, s. 752-64. Sosyal hakların “insan haklarının vazgeçilmez bir unsuru ve hakların vaaadinin asıl taşıyıcısı” olduğuna ilişkin felsefi bir değerlendirme için bkz. TÜRK, Rıdvan: “Sosyal Hakları Yeniden Düşünmek: Costas Douzinas’ın İnsan Hakları Öznesine Yönelik Eleştirileri Işığında Bir Deneme”, Kocaeli Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 11(21-22), 2020, s. 45-80.

⁶⁵ ÖZLEM, Doğan: Metinlerle Hermeneutik (Yorumbilgisi) Dersleri Cilt I-II, İnkılap Kitabevi, 1996, s. 395.

⁶⁶ POSCHER, s. 11.

Nihayetinde alışlageldiği üzere, ücretsiz çalışan eşin sosyal hakkının hukuk marifetiyle bir kaleimde silinmesinin gerekçesi, “patron” eşe yardımın kanunun sözüne, tarihi amaca (yasa koyucunun varsayılan niyeti) ve geleneksel aile içi rol dağılımına siyaseten uygunluğudur. Ne var ki, Goodrich’in ifade ettiği gibi, “hermenötik, müşterek bilginin veya sıradan bir dilin ulaşamadığı, geçmişte konuşulmuş fakat bugünü kontrol etmeye devam eden, yazılmış olan ve güncel bir yorumu gerektiren anlamları tercüme etme ya da yeniden kurma”⁶⁷ faaliyetiyse, çoğunluk muhakemesinin geçmişte söylenmiş ve yazılmış anlamları güncellediği ya da yeniden kurduğu söylenemez. Yargıçlara göre, metindeki ifadeler cinsiyet açısından nötrdür: Eş, işveren eşine yardım eden ve yardım etmesi beklenen ‘kadın’ veya ‘erkek’tir. Tam da burada çoğunluk, hukuki gerekçenin yönünü belirleyecek önemli bir hususu, yani eş sözcüğünün toplumsal cinsiyetli anlamını bir hokkabaz maharetiyle hasır altı eder. Oysa toplumsal realite, karşı görüşteki yargıç E.Y.’nin vurgusuyla, eş sözcüğün nötrlüğünün aksini kanıtlayan olgularla doludur: Türkiye’de işverenler ezici çoğunlukla kocalardır, yardım maksadıyla ücretsiz çalışan eşlerin cinsiyeti de kadındır. Görünüşte hukuk kuralının cinsiyet körü söylenmiş ve yazılmış dilsel anlamı, devasa bir fiili eşitsizliği bünyesinde barındırır. Karşı görüşteki yargıç Z.A.’ın ifadesiyle, “işverenin ücretsiz çalışan annesi, babası, çocukları ve kardeşleri gibi aile fertleri sigortalı sayılırken, eşin sigortalı sayılmaması yönündeki düzenlemenin eşitlik ilkesiyle bağdaştırılması mümkün değildir.” Buna karşın yargıçlar, geçmişe saplanıp kalır; hukuki romanın ilk yazarının “meşru amacına” sadakatle bağlılıklarını sürdürür.

Buradan hareketle, soruyu tersinden sorarsak, hermenötik muhakemenin ne olmadığı Gadamer’in keskin yargısı hatırlandığında anlaşılabilir: Bir metnin anlamı, yazarın iradesine/niyetine indirgenemez.⁶⁸ Hermenötik akıl yürütme, tarihsel sürekliliğin ve metinsel bütünlüğün, şimdiki koşullara adapte edilmesini amaçlar. Yorum, geçmişin ve geleneğin gölgesinde şekillenir şekillenmesine, fakat şimdiki zamanın ilgi ve endişelerine duyarlı bir anlayışla hukuki metinlere yaklaşılar. Hermenötik yorum, geçmişle şimdi arasında köprü kurarak boşlukları doldurur, tarihi yorum kalıplarına sıkışmaz. Aksi halde yorum, kurucu işlevini yerine getirmekten ziyade sonsuz bir yinelemenin; eleştirel tutumdan ve özdüşünümsellikten yoksun bir muhakeme döngüsünün eşsiz örneğine dönüşür.

Hukuki metinlerin tarihi anlamlarının geçmiş iradeye ve geleneksel rol dağılımlarının olgusalılığına dayanarak yorumlanması ne Dworkin’in inşai yorumuna ne Gadamer’in ufukları kaynaştıran hermenötik yorumuna uygundur. Çoğunluk kararı, her ne kadar hermenötik yorumun bazı unsurlarını dikkate alıyor gibi görünse de nihayetinde ulaştığı nokta, geçmiş perspektiflerin şimdide tekrar edilmesidir. Mahkeme apaçık bir kanuni eşitsizliği, nedenini argümanlaştırmaktan imtina ederek, salt otoritenin kendinden menkul tarihi amacına referansla meşru ve Anayasaya uygun bulmuştur. Mahkemenin, sosyal realitede kadın eş aleyhine inşa edilmiş aile içi geleneksel eşitsiz cinsiyet rollerini muhafaza eden kuralı Anayasa ilkelerine aykırı bulmayan yorumu, kurucu bir performans değil teyit eden bir dogmatizmdir. Dworkin’in ifadesiyle, yargıçların geçmiş kararlara ‘uyma’ boyutunda aşırıya kaçıp ‘gerekçeleştirme’ boyutunu savsaklaması, anayasal yorumu hukuki kisveye bürünmüş gündelik siyasetin bir uzantısı haline getirmektedir.

Öte yandan Dworkin’in yorumcu hukuk kuramının liberal bir ilkeye; “eşit ilgi ve saygı hakkı”na özel bir önem verdiği de hatırlanmalıdır. Birey hakları “anti-faydacı ve anti-çoğunlukçu bir karaktere” sahiptir; “genel refah ya da kamu yararı hakkında verilen çoğunluk kararları üzerinde sınırlayıcı” bir işlev yürütürler.⁶⁹ Hermenötik bir yorum, Anayasada güvence altına alınan hakları, metnin tarihsel anlamının sürükleyici gücüyle silmenin gerekçesi olamaz. Zira anayasalar tam da bireylerin haklarını, “çoğunluğun fikrinden korumak amacıyla tasarlanmıştır.”⁷⁰ Oysa çoğunluk kararı, MK m. 185 normunu sosyal fayda, önyargılara dayanan toplumsal normlar ve güdümlü politik tercihler ışığında yorumlayarak eşin sosyal güvenlik hakkını yok sayar. Yargıcın hermenötik muhakemesi, geçmişe uygun olmalıdır olmasına, ama halihazırdaki ‘yeni’ yorum, mazinin yeniden üretilme kapılarını açacak hukuki bir çilingir mahiyetine bürünemez. Hermenötik yorum verili durumda hakkaniyeti sağlamayı ve geleceği de hukuki bütünün bir parçası olarak kurmayı hedeflemelidir.

V. SONUÇ

Gadamer’in felsefi hermenötiğinde anlama, okur ile metin arasındaki bir diyalogla açığa çıkar. Metin ve okur ilişkisi, daima tarih, gelenek ve dil tarafından koşullandırılmıştır. Okur, anlama deneyimini kuşatan bu hermenötik dünya vasıtasıyla metne yönelir. Gadamer’e göre anlama, okurun şimdiki ufkunu oluşturan miras ile metnin kendi ufku arasındaki diyalektik bir etkileşimin ve kaynaşmanın ürünüdür. O halde yorum, metnin yazarının niyetine indirgenemez; metin, ona farklı ilgi ve endişelerle yönelen her yeni okurun soruları ve çağdaş kaygılarıyla yeni anlam ufukları kazanmaktadır. Bu dinamik süreç, anlamın geçmiş ile bugün arasında sürekli bir etkileşimle şekillendiğini ortaya koyar. Dolayısıyla anlama deneyimini etkisi altına alan gelenek, değişmez bir otorite değil, yeniden inşa edilebilen bir ufuktur. Gadamer’e göre geleneğin sınırları içinde özne hem kısıtlıdır hem özgürdür; zira yorumcu, miras aldığı anlam dünyasını şimdinin ufkundan hareketle eleştirel bir şekilde dönüştürebilmektedir.

Hukukun bir topluluğun tarihsel ve kültürel bağlamında yorumlanması gerektiğini argümanlaştıran hermenötik tezler, Dworkin’in hukuk kuramına teorik bir temel sağlar. Dworkin’in hukuk kuramı, Gadamer’in felsefi hermenötiğinden aldığı ilhamla, hukuku bir yorum pratiği olarak yeniden tanımlar ve pozitivist yaklaşımlara meydan okur. Ona göre hukuk, geleneğin ve tarihin etkisi altında şekillenen,

⁶⁷ GOODRICH, Peter: “Historical Aspects of Legal Interpretation”, Indiana Law Journal, 61(3), 1986, s. 348.

⁶⁸ O’HAGAN, s. 198.

⁶⁹ ALLAN, T. R. S.: “Justice and Fairness in Law’s Empire”, The Cambridge Law Journal, 52(1), 1993, s. 64.

⁷⁰ ALLAN, s. 78.

kuralların ötesinde ilkeleri de içeren dinamik bir bütünlük olarak kavranmalıdır. Gadamer'in "ufukların kaynaşması" ve "gelenek" kavramlarından hareketle Dworkin, hukuk kuramını belirli bir topluluğun pratiğinin yorumuna dayandırır ve bu yorumun "kurucu" niteliğini vurgular. Hukuk, bu çerçevede, geçmişle bugünü birleştiren bir hikâye olarak ortaya çıkar; yargıçlar ise bu hikâyeyi zincirleme roman yazar gibi, adalet ve hakkaniyet ilkeleri ışığında geliştirmekle yükümlüdür.

Dworkin'in hermenötik vizyonu, hukuki muhakemeyi mekanik bir kural uygulamasından uzaklaştırır ve yargıcı, geleneği eleştirel bir şekilde yeniden inşa eden yaratıcı bir aktör olarak konumlandırır. Nitekim Dworkin'in "bütünlük olarak hukuk" anlayışı, hukuki yorumu 'uyma' ve 'gerekçelendirme' olmak üzere iki temel boyutta ele alır. Uyma, yorumun geçmiş hukuki birikimle tutarlılığını sağlarken, gerekçelendirme, hukukun adalet ve hakkaniyet gibi siyasi ahlak ilkeleriyle meşruiyetini temellendirir. Zincirleme roman benzetmesiyle bu süreç, yargıçların hukuku bir hikâye gibi geliştirdiği bir pratiğe dönüşür: Her karar, geçmiş bölümlerle uyumlu olmalı, ancak aynı zamanda topluluğun değerlerini en iyi ışıktaki yansıtabilecek şekilde yeni bir sayfa açmalıdır. Böylece hukuki muhakeme, geçmişin birikimine dayanmakla birlikte, bugünün ihtiyaçlarına da yanıt veren dinamik bir yorum etkinliğine evrilir.

Hermenötik hukuki muhakeme, mekanik bir yinelemeden ziyade normatif bir değerlendirmeye dayanmalıdır. Bu açıdan Anayasa Mahkemesinin çoğunluk kararının, hukuk pratiğimizin en iyi yorumu olduğu söylenemez. Hermenötik akıl yürütmenin dil, tarih ve gelenek bileşenleri çoğunluk kararının pusulası olmuştur. Gelgelelim muhakemenin esası, hukuk metninin dilsel anlamının -eşin sigortasız sayılması-, yasa koyucunun geçmişteki tarihi amacının ve yargıçların geleneksel bakış açısının şimdiye hapsedilerek yorumlanmasından ibarettir. Şüphesiz Dworkin, siyasi ahlak ilkelerinin rehberliğini teşvik etmekte, hatta yargıçların subjektif değerlendirmelerinin anlam arayışındaki etkisini yadsımak veya saf dışı bırakmak yerine olağanlaştırmaktadır. Fakat hermenötik yorum, metnin anlamını yazarın niyetine veya amacına bağlı kalarak ortaya çıkarmaktan, dahası normatif kalıplarla ilelebet muhafaza etmekten farklıdır. Çoğunluk kararı, eşlerin yardım yükümlülüğü normunu yorumun temel dayanak noktası yaptığı anda, nesnel ve kurucu bir gerekçelendirme imkânını baltalar. Kapsamına neyin dahil olduğu veya olabileceği önceden kategorize edilemeyecek ve belirlenemeyecek 'eş yardımı' ifadesinin (MK m. 185) anlamı, sosyal bir hak kaybının hukuki gerekçesi yapılamaz. Böyle bir durumda hermenötik yorumun eleştirel bir kavrayışla, toplumun şimdisini ve geleceğini inşa etme potansiyeli yok olur. Anayasa Mahkemesinin çoğunluk kararı hermenötik bir hukuki muhakemenin gereklerini yerine getirmemiş; geçmişte benimsenmiş hukuki ve siyasi bir ufku tekrar etmiştir.

KAYNAKÇA

- AKKAYA, Rukiye: "Türk Anayasa Mahkemesi'nin Aynı Kelimeler İçine Sığdırdığı Sosyal Hukuk Devleti Yorumlarına Analitik Bir Yaklaşım", *İş Dünyası ve Hukuk*: Prof. Dr. Tankut Centel'e Armağan, İstanbul, İstanbul Üniversitesi Yayınları, 2011, s. 752-64.
- AKTAŞ, Sururi: "Hukukta Yorum Çabaları", *Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, XV(3,4), 2011, s. 1-33.
- ALLAN, T. R. S.: "Justice and Fairness in Law's Empire", *The Cambridge Law Journal*, 52(1), 1993, s. 64-88.
- AYDIN, Melike Belkıs: *Hukuka Hermeneutik Yaklaşım: Hans-Georg Gadamer'in Felsefi Hermeneutiği*, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul Üniversitesi, 2019.
- DILTHEY, Wilhelm: *Hermeneutik ve Tin Bilimleri*, (çev. Özlem, Doğan), İstanbul, Notos Kitap Yayınevi, 2012.
- DONATO, James: "Dworkin and Subjectivity in Legal Interpretation", *Stanford Law Review*, 40(6), 1988, s. 1517-41.
- DWORKIN, Ronald: *Hukukun Hükümleri*, (çev. Uzun, Ertuğrul), 1. Baskı., İstanbul: Nora Kitap, 2018.
- , "Law as Interpretation", *Critical Inquiry*, 9(1), 1982, s. 179-200.
- , "'Natural' Law Revisited", *Florida Law Review*, 34(2), 1982, s. 165-188.
- , *Taking Rights Seriously*, 2nd. edition., Cambridge, Mass, Harvard University Press, 1977.
- GADAMER, Hans-Georg: *Hakikat ve Yöntem 1. Cilt*, (çev. Yavuzcan, İsmail/Arslan, Hüsamettin), 1. Baskı., İstanbul, Paradigma Yayınları, 2008.
- , *Hakikat ve Yöntem 2. Cilt*, (çev. Yavuzcan, İsmail/Arslan, Hüsamettin), 1. Baskı., İstanbul, Paradigma Yayınları, 2009.
- GOODRICH, Peter: "Historical Aspects of Legal Interpretation", *Indiana Law Journal*, 61(3), 1986, s. 331-354.
- HENLEY, Kenneth: "Protestant Hermeneutics and the Rule of Law: Gadamer and Dworkin", *Ratio Juris*, 3(1), 1990, s. 14-28.
- KISIEL, Theodor: "Gelenegin Vukubulması: Gadamer ve Heidegger'in Hermenotiği", *İnsan Bilimlerine Prolegomena: Dil, Gelenek ve Yorum*, (çev. Arslan, Hüsamettin), 1. Baskı., İstanbul, Paradigma Yayınları, 2002, s. 181-207.
- LEYH, Gregory: "Dworkin's Hermeneutics", *Mercer Law Review*, 39(3), 1988, s. 851-866.
- MAHONEY, Jon: "Objectivity, Interpretation, and Rights: A Critique of Dworkin", *Law and Philosophy*, 23(2), 2004, s. 187-222.
- MARMOR, Andrei: *Interpretation and Legal Theory*, Oxford, Clarendon Press, 1992.
- METİN, Sevtap: "Ronald Dworkin'in Hukuk Teorisinde Yorum Yaklaşımı", *İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası*, LXI(1-2), 2003, s. 35-83.
- O'HAGAN, Timothy: "Gadamer, Hermeneutics and the Law", *ARSP: Archiv Für Rechts- Und Sozialphilosophie /Archives for Philosophy of Law and Social Philosophy*, 76(2), 1990, s. 197-202. [Türkçesi: O'HAGAN, Timothy: "Gadamer, Hermenötik ve Hukuk", çev. Kılıç, Muharrem, Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, 3, 2001, s. 425-434].
- O'NEILL, Shane: *Impartiality in Context: Grounding Justice in a Pluralist World*, Illustrated edition., Albany, State University of New York Press, 1997.
- ÖZLEM, Doğan: *Metinlerle Hermeneutik (Yorumbilgisi) Dersleri Cilt I-II*, İnkılap Kitabevi, 1996.
- ÖZTÜRK, Emre: *Hermeneutiğin Öyküsü: Gadamer Odaklı Bir Analiz*, 1. Baskı., Ankara, Anı Yayıncılık, 2020.
- PALMER, Richard E.: *Hermenötik*, (çev. Görener, İbrahim), 1. Baskı., İstanbul, Düşün Yayıncılık, 2015.
- POSCHER, Ralph: "Hermeneutics, Jurisprudence and Law", in Malpas, Jeff/Gander, Hans-Helmuth (ed.) *Routledge Companion to Philosophical Hermeneutics*, Routledge, 2017, s. 451-65.

- RAZ, Joseph: Otorite ile Yorum Arasında Hukukun Doğası, (çev. Uzun, Ertuğrul), Ankara, Fol Kitap, 2022.
- SAĞLAM, Rabia: “Derrida ve Dworkin Arasındaki İlişki: Yapıbozum ve Yargıç Herkül”, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 61(1), 2012, s. 275-320.
- STRECK, Lenio Luiz: “Deconstructing The Models Of Judges: Legal Hermeneutics And Beyond The Subject-Object Paradigm”, Nevada Law Journal, 10, 2010, s. 683-699.
- ŞENER, Müslüm: Dworkin’in Yorum Teorisi ve Hüküm Kurmadaki Önemi, Adalet Yayınevi, 2022.
- TATAR, Burhanettin: 3 Derste Hermenötik, 2. Basım., İstanbul, Vadi Yayınları, 2018.
- , Felsefi Hermenötik ve Yazarın Niyeti, 3. Basım., İstanbul, Vadi Yayınları, 2018.
- TÜRK, Rıdvan: “Sosyal Hakları Yeniden Düşünmek: Costas Douzinas’ın İnsan Hakları Öznesine Yönelik Eleştirileri Işığında Bir Deneme”, Kocaeli Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 11(21-22), 2020, s. 45-80.
- TÜRKBAĞ, Ahmet Ulvi: Kanıtlanamayanı Kanıtlamak: Ronald Dworkin’in Hukuk Kuramı, 2. Basım., İstanbul, Derin Yayınları, 2010.
- TÜRKMEN BİRLİK, Pınar: “Dil Felsefesinden Hukuk Felsefesine Açılan Bir Kapı: Gadamer’den Dworkin’e Hermeneutik Yöntem”, Temaşa Felsefe Dergisi, 15, 2021, s. 98-114.
- UYGUR, Gülriş: “Hukuki Pozitivizmin Değişen Yüzü mü?”, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 52(3), 2003, s. 145-176.
- VINX, Lars: “Some Untidy Reflections on the Betti–Gadamer Debate”, in Betti, Emilio (ed.) Hermeneutics as a General Methodology of the Sciences of the Spirit, Routledge, 2022.
- WACHTERHAUSER, Brice R., “Anlamada Tarih ve Dil”, İnsan Bilimlerine Prolegomena: Dil, Gelenek ve Yorum, (çev. Arslan, Hüsamettin), 1. Baskı., İstanbul, Paradigma Yayınları, 2002, s. 209-249.
- WEST, David, Kıta Avrupası Felsefesine Giriş: Rousseau, Kant ve Hegel’den Foucault ve Derrida’ya, (çev. Cevizci, Ahmet), 5. Baskı., İstanbul, Paradigma Yayınları, 2020.

MAHKEME KARARLARI

AYM, 01.07.2022 E.2022/15, K.2022/73

Yazar Beyanı | Author's Declaration

Mali Destek | Financial Support: Yazarlar Rabia SAĞLAM ve Rıdvan TÜRK, bu çalışmanın araştırılması, yazarlığı veya yayınlanması için herhangi bir finansal destek almamıştır. | Rabia SAĞLAM and Rıdvan TÜRK, who are the authors have not received any financial support for the research, authorship, or publication of this study.

Yazarların Katkıları | Authors's Contributions: Bu makale yazarlar tarafından birlikte hazırlanmıştır. | This article has been co-written by the authors.

Çıkar Çatışması/Ortak Çıkar Beyanı | The Declaration of Conflict of Interest/Common Interest: Yazarlar tarafından herhangi bir çıkar çatışması veya ortak çıkar beyan edilmemiştir. | No conflict of interest or common interest has been declared by the authors.

Etik Kurul Onayı Beyanı | The Declaration of Ethics Committee Approval: Çalışmanın herhangi bir etik kurul onayı veya özel bir izne ihtiyacı yoktur. | The study doesn't need any ethics committee approval or any special permission.

Araştırma ve Yayın Etiği Bildirgesi | The Declaration of Research and Publication Ethics: Yazarlar, makalenin tüm süreçlerinde İnÜHFD'nin bilimsel, etik ve alıntı kurallarına uyduğunu ve verilerde herhangi bir tahrifat yapmadığını, karşılaşılabilecek tüm etik ihlallerde İnÜHFD'nin ve editör kurulunun hiçbir sorumluluğunun olmadığını ve bu çalışmanın İnÜHFD'den başka hiçbir akademik yayın ortamında değerlendirilmediğini beyan etmektedir. | The authors declare that they comply with the scientific, ethical, and quotation rules of İnULR in all processes of the paper and that they do not make any falsification of the data collected. In addition, they declare that İnönü University Law Review and its editorial board have no responsibility for any ethical violations that may be encountered, and that this study has not been evaluated or published in any academic publication environment other than İnönü University Law Review.